

ALMAN EDEBİYATINDA FABLİN TARİHİ GELİŞİMİ

Hayri ŞENOL (*)

Günümüzde “İnsanların ahmaklık ve zayıflıklarını gözler önüne sermek amacıyla anlatılan kahramanları genellikle insan gibi davranan ve konuşan hayvanlar olan alegorik masal” (1) anlamında kullanılan fabi kavramını açıklamamız gerektiğinde masal, hikaye, anlatım anlamına gelen “Fabula” kelimesi karşımıza çıkar (2). Bu kelime “Fari” (=konuşmak) ve “faterie” (=itiraf) ile akrabadır.

Fransızca’da fable, orta yüksek Almanca’da fabele olan fabl Latince’den Romence’ye daha sonra da Almanca’ya geçmiştir. İlk kez Latince fabula kelimesinden geliştirilerek Fransızca fable olarak 12. Yüzyılda görülür. Burada masal, hikaye, sohbet anlamında kullanılmıştır. Fabl yazılı edebiyat öncesi döneme aittir. Yani sözlü edebiyat kültürünün bir ürünüdür. Ortaya çıkışı çok eski döneme dayanır. O ilk kez Doğuda görülür. Bunlar arasında Hint fablleri (Patnschatandra) ve Arap Lokman’ı çok ünlüdür. Yunanistan’da fablin M. Ö. 6. Yüzyılda Esop adını taşıyan derlemeler sayesinde yayıldığı görülür. Esop’tan önce muhtemelen insanlığın başladığından beri fabl vardı. İnsanlık kültürünün en eski zamanına uzanan metinler Hindistan, Mısır ve Babil’den bize ulaşmıştır. “Sah-te Mucit” (3) diye anılan köle Esop’un tarihî şahsiyeti hakkında güvenilir bir bilgi bulunmamaktadır. O uydurma malumata göre şekil almış olmalı. Beşyüz yıl boyunca ağızdan ağıza geçerek değişikliklere maruz kalmıştır. M. Ö. 6. Yüzyıldaki ezilen halk sınıfının istekleri Esop’un fablinde anlatılmaktadır. “Doğrudan sosyal eleştiriyi değil, aksine saraylı olmayan sınıfın problemlerini edebî bir tarzda anlatıyor.” (4). Esop’un fablleri zayıflar ve ezilmişler açısından gerçekleri gösteriyordu. M. S. ilk Yüz-

(*) S. Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

(1) *Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C. 8, s. 417.

(2) Reinhard DITHMAR, *Die Fabel Geschichte Struktur Didaktik*, München, 1988, s. 163.

(3) Wilfried BARNER, *Arbeitsbücher für den literaturgeschichtlichen Unterricht*, München, 1975, s. 190.

(4) Wilfried BARNER, a.g.e., s. 7.

yılda Augusto'nun eski kölesi olan Romalı Phädrus kendi düşüncelerine göre beş kitaplık bir fabl yayınlamıştır. Bu kısmen tanınmış Esop fabllarının mısralar halinde ortaya konmuş şeklidir. Fabller antik çağın sonunda Babrios ismiyle tanındılar. Onu ilk kez Gottfried Strassburg'un anlamını kaybetmiş olarak uydurma haber anlamında kullandığını görüyoruz. Steinhöwel'in Esop hikayelerinde (1476) ilk defa bu kelimenin edebî bir tür olarak kullanıldığı anlaşılıyor.

En eski Alman fabl şairinin Stiker olduğu görülür. (13. Yüzyıl ortalarında). 15. Yüzyılda fabl hümanistler tarafından benimsenir. 1476 - 1480 yılları arasında ilk olarak Ulm'lu doktor Steinhöwel'in Alman Esop'u bir fabl olarak yayınlanır. Ona göre fabl hakkında aşağıdaki kriterler gözler önüne serilmelidir (5).

Fabl eğlendirici olmalıdır.

Fabl öğretici olmalıdır.

O sadece uydurma olayları anlatır.

Fabl yazarları insan figürlerine yer vermezler, figürler sanki insanmış gibi davranırlar.

Fabl insanın geleneklerini ve özelliklerini tasvir etmelidir. Sonraları Hugo von Trimberg, Ulr. Borner, Martin Luther, Hans Sachs, Sebastian Brant, Burkard Waldis, Erasmus Alberus, İhann Fischard fabl yazarı olarak tanınmışlardır.

Fablin didaktik yönü üç görüş vasıtasıyla "Politik, Toplum eleştirisi ve Ahlak düşünceleri" (6) yazardan yazara, zamandan zamana değişiklikler göstermiştir. Barok döneminde dinî öğretilerin politik ve sosyal eleştirilere yönelim sözkonusudur. Marthin Luther'in bu konudaki düşünceleri de göz ardı edilemez. O fabli soylular, halktan kişiler ve çocuklar için eğitim aracı olarak görüyor ve ayrıca toplumun birliği için gerekli buluyordu. Martin Luther'in insanların geleneklerini ve özelliklerinin anlatılması konusundaki düşünceleri Steinhöwel'inkiyle paralellik arz ediyordu. O hayvan hikayelerinin etkisini sadece Latince'nin öğrenimine göre formüle ediyordu. "Fabl metinlerinden Ortaçağ okullarında faydalanılmıştır" (7). O fabli bilinçli olarak ahlakî amaçların hizmetinde kullanmıştır. Fabl bariz bir şekilde anlatım edebiyatıdır. Fablin öğrenme aracı olarak mevcut toplum yapısını ve ahlakın okuyucu ve dinleyici açısından güçlendirilmesine, bu uyumun sağlanmasına büyük katkısı olmuştur.

(5) Robert HİPPE, *Die Fabel Dichtung in Theorie und Praxis*, Holfeld, 1981, s. 7.

(6) Klaus DODERER, *Fabeln Formen Figuren Lehren*, Zürich, 1970, s. 300.

(7) Robert HİPPE, a.g.e., s. 11.

Luther, Burkard, Waldis, Erasmus Alberus ve Hans Sachs döneminde fablin aktüel hale gelmesi; diğer tarihî olaylarla reformların, köylü savaşlarının ve 15 ve 16. yüzyıldaki burjuvanın gelişmesinin aynı zamana rastlamasının sonuçlarıdır. 16. Yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da fablin etkisi azalmıştır. Barok saray kültürü de fable çok az yer ayırmıştır. 17. Yüzyılda dünya edebiyatının en büyüklerinden biri ve bugüne kadar en sevilen tesirli fabl hikayecisi olan Fransız Jean de La Fontaine ortaya çıkmıştır. Onun temel kaynağı Frankfurt'da yayınlanan Yunan - Roma kaynaklarına dayanan 782 adet fabl öyküsüdür. "Bu İsviçre'de azınlıktaki protestanlardan biri olan İseal Nevelet'in mitolojik äsopiasıdır. La Fontaine 1668 ve 1694 yılları arasında 12 kitapda yaklaşık 240 fabl yazmıştır." (8).

Aydınlanma döneminde fabl yazmayan şair hemen hemen yok gibidir. Fabl yazmak sadece bir moda değildi, aksine aydınlanma döneminin poetik temel ilkelerini yerine getirme görevi idi, yani gerçeğin açıklanması, söylenmesi idi. Ortaçağ, reformasyon, Barok döneminde olduğu gibi aydınlanma döneminde de dinî öğretilerden vazgeçme eğilimi ve ahlakî didaktik, yaygınlaşan sosyal eleştiri ile bilgilendirmeye daha çok yer verilmişti. Araştırmalar, yeni çalışmalar yoluyla fabl çağa uygun aktarılmalı ve modernleştirilmeliydi.

Karl Emmerich, aydınlanma döneminin başlarında hakim ahlakî değerlerin ve yeni geleneksel prensiplerin devamının sağlanması için fabl yazmıştır. Feodal burjuvaların tutumlarına karşı olan sosyal eleştiriye olan yönelim yüzyılın ortalarına doğru artmıştır. Friedrich von Hagedorn (1708 -1754), La Fontaine'den etkilendiği, çekici şiir formunda, hünerli, latif ve ayrıntılarla süslü bir şekilde kişisel özgürlük, haksızlık ve bilinçli hayat sürdürme hakkındaki konuları açık ve anlaşılır hale getirme isteğinden kaynaklanan "*Manzum fabl ve öyküde denemeler*" (1738) ve "*Ahlakî Şiirler*" (1750) (9) adı altındaki fablleri Hamburg'da neşredildi. Christian Fürchtegott Gellert'in fablleri ve öyküleri 1746 ve 1748 yıllarında Leibzig'de yayınlandı. Bunlar Alman burjuvası için bir ahlak kitabı oluverdi. O fablin gerçeği anlatabilecek stilik açıdan yeterli toplumsal ilişkilerin tasviri ve kaybolan davranış öğretisi idi.

G. E. Lessing'in "herbiri otuzar fabl ihtiva eden 3 fabl kitabı ilk kez 1759'da ikinci olarak da 1777'de yayınlandı (10). Lessing fabli iki noktaya indirgemmişti: Genel ahlakî bir ifade - özel bir olay. Bu tarif Lessing'in top-

(8) Klaus DODERER, a.g.e., s. 295.

(9) Klaus DODERER, a.g.e., s. 300.

(10) G. E. LESSING, *Sämtliche Schriften*, hg. v. Karl Lachman, Bd. 1, Stuttgart, 1986, s. 195.

lumunu ima ediyordu. Yani insanları yönlendirmek gayesiyle aydınlanmacıların gönlünde yatan ahlakî bir değer.

Magnus Gottfried Lichte 1748'de Esop fablini 4 kitap halinde yayınladı. Lichte devlet memuru olan Gellert'in politik gücünden etkilenmiş olmalıydı. Gottlieb Konndrand'ın bölüm bölüm yayınlanan nazım denemeleri daha sonra 1789'da Basel'de ilk defa toplu olarak basıldı. Fabller pedagogların Fransız düşüncesinden etkilendikleri kafiyelerle süslü toplum eleştirisini ihtiva eden bölümlerden oluşuyordu. August Christian Fischer 1786'da Königsberg'de açıkça saldırgan bir toplum eleştirisini ihtiva eden politik fablini yayınladı.

Aydınlanma dönemiyle 20. Yüzyıl arasında Johann Heinrich Pestalozzi, İwan Akrylow, Wilhelm Hey, Abraham Emanuel Fröhlich, Wilhelm Busch gibi yazarlar fable ilgilenmişlerdir.

20. Yüzyılda fabl 19. Yüzyıldaki gibi edebiyatın en çok sevilen ve tutulan dalı oldu. 2. Dünya savaşından günümüze kadar fable olan ilgi kayda değer bir şekilde artmıştır. Friedrich Wolf, James Trurber, Heinz Risse, Günter Anders ve Wolf Pietrich Sohnure gibi yazarların günümüzde fable uğraştıklarını biliyoruz.

Sonuç olarak tarihin çok eski çağlarından beri fablin bir edebî tür olarak her dönemde kullanıldığını ve bu yolla yazarların toplumun bilgilendirilmesine yönelik eleştirilerini ortaya koyduklarını görüyoruz. Günümüzde pek çok yazarın aynı türü kullandığını ve böylece sosyal eleştiride fablin değişmez bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — ANA BRİTANNİCA, Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık A.Ş. ve *Encyclopedia Britannica, INC*, Cilt 8, İstanbul 1988.
- 2 — BARNER, Wilfried; *Arbeitsbücher für den literaturgeschichtlichen Unterricht*. München, 1975.
- 3 — DİTHMAR, Reinhard; *Die Fabel Geschichte Struktur Didaktik*, München, 1988.
- 4 — DODERER, Klaus; *Fabeln Formen Figuren Lehren*, Zürich, 1970.
- 5 — HİPPE, Robert; *Die Fabel Dichtung in Theorie und Praxis*, Holfeld, 1981.
- 6 — LESSİNG, G. E.; *Sämtliche Schriften*, hg. v. Karl Lachman, Bd. 1, Stuttgart, 1986.